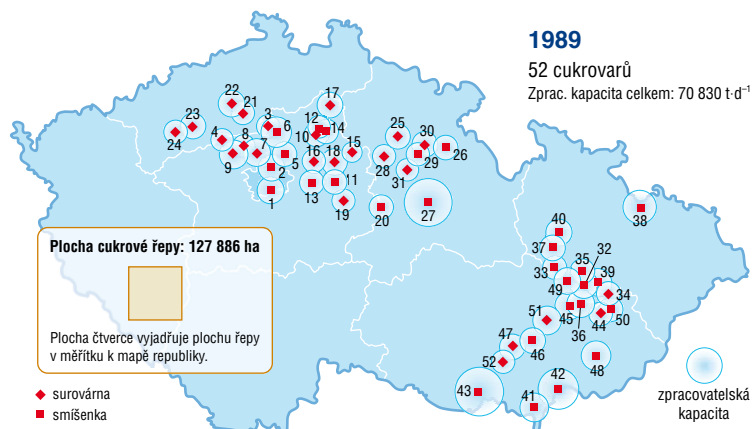

Ohlédnutí – třicet let od 17. listopadu 1989

LOOKING BACK – THIRTY YEARS SINCE 17TH NOVEMBER 1989

Před třiceti lety, ve druhé polovině listopadu 1989 u nás proběhly známé události vedoucí k demokracii, které vyvolalo především brutální rozeznání demonstrace 17. 11. 1989 v Praze na Národní třídě. Padl totalitní, represivní režim s ústavně zakotvenou vládou komunistické strany, což v důsledku vedlo i ke konci státního vlastnictví průmyslu a centrálně, direktivně řízeného hospodářství. Tato událost, stejně jako další, kterými naše země od té doby prošla, vyvolaly změny také v našem oboru cukrová řepa – cukr.

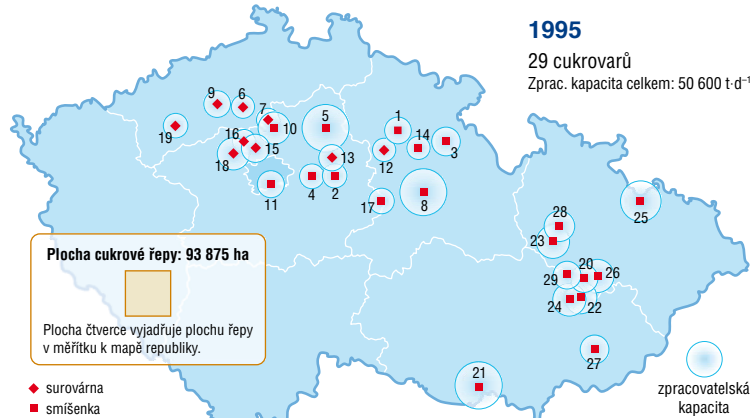
Obr. 1. Český cukrovarnický průmysl v přelomovém roce 1989 (velikost plochy kruhu každého cukrovaru odpovídá velikosti zprac. kapacity)

Cukrovary provozované v kampani 1989/1990 (číslo v závorce uvádí zpracovatelskou kapacitu v tis. t·d⁻¹ řepy):

CP SP VTOS: 1 – Modřany (1,35); **Pražské cukrovary:** 2 – Čakovice (1,30), 3 – Dolní Beřkovice (1,05), 4 – Klobuky (0,97), 5 – Kostelec (1,08), 6 – Mělník (1,70), 7 – Úžice (1,40), 8 – Velvary (0,97), 9 – Zvoleňves (1,50); **Kolínské cukrovary:** 10 – Brodce (1,09), 11 – Cerhenice (1,08), 12 – Čejetický (0,91), 13 – Český Brod (1,15), 14 – Dobrovice (1,11), 15 – Dymokury (1,12), 16 – Litol (1,00), 17 – Mnichovo Hradiště (1,20), 18 – Nymburk (1,25), 19 – Ovtčary (1,01), 20 – Vrdy (1,18); **Cukrovary Žatec:** 21 – Doksany (1,03), 22 – Lovosice (1,32), 23 – Postoloprty (1,20), 24 – Žatec (1,05); **Cukrovary Hradec Králové:** 25 – Bašnice (1,14), 26 – České Mezifčiči (1,08), 27 – Hrochův Týnec (1,46), 28 – Nový Bydžov (1,02), 29 – Předměřice (1,01), 30 – Smičice (1,21), 31 – Syrovátka (0,99); **Cukrovary Olomouc:** 32 – Brodek (1,40), 33 – Drahanovice (1,06), 34 – Dřevohostice (1,06), 35 – Holice (1,16), 36 – Kojetín (1,40), 37 – Litovel (1,20), 38 – Opava (2,05), 39 – Prosenice (1,40), 40 – Uničov (1,27); **Cukrovary Uherské Hradiště:** 41 – Břeclav (1,50), 42 – Hodonín (3,00), 43 – Hrušovany (4,30), 44 – Hulín (1,05), 45 – Němčice (1,45), 46 – Slavkov (1,20), 47 – Sokolnice (1,20), 48 – Uh. Hradiště (1,60), 49 – Vrbátky (1,30), 50 – Vsetuly (1,10), 51 – Vyškov (1,50), 52 – Židlochovice (1,00).

Obr. 2. Český cukrovarnický průmysl v kampani 1995/1996

Čechy: 1 – Bašnice, 2 – Cerhenice, 3 – České Mezifčiči, 4 – Český Brod, 5 – Dobrovice, 6 – Doksany, 7 – Dolní Beřkovice, 8 – Hrochův Týnec, 9 – Lovosice, 10 – Mělník, 11 – Modřany, 12 – Nový Bydžov, 13 – Nymburk, 14 – Předměřice, 15 – Úžice, 16 – Velvary, 17 – Vrdy, 18 – Zvoleňves, 19 – Žatec; **Morava a Slezsko:** 20 – Brodek U Přerova, 21 – Hrušovany, 22 – Kojetín, 23 – Litovel, 24 – Němčice n. Hanou, 25 – Opava, 26 – Prosenice, 27 – Uh. Hradiště, 28 – Uničov, 29 – Vrbátky.

Ohlédněme se za uplynulými třiceti lety a připomeňme si události, kterými český cukerní sektor za tuto dobu – od ČSSR v RVHP k ČR v EU a dále – prošel.

Na podzim roku 1989 na území Česka zahajovalo kampaň 52 cukrovarů (obr. 1.), které vyrobily 518 700 t cukru z 4 605 751 t cukrové řepy s průměrným výnosem 36,01 t·ha⁻¹ a cukernatostí 14,75 %. Celkem pak bylo v Česku vyrobeno 623 tis. t cukru (s rafinovaným třtinovým cukrem z kubánské suroviny). Jednotlivé závody spadaly do některého ze sedmi státních podniků v rámci koncernu Cukrovarnický průmysl. Téměř polovina z nich (44 %) byly surovárny, jen 4 závody byly postaveny po roce 1900 a pouze u 2 byla výstavba zahájena po roce 1948, cukrovary však byly průběžně modernizovány. Na konci 80. let začal být budován nový závod v Kopidlně na zpracování 3 tis. t·d⁻¹ řepy. Průměrná zpracovatelská kapacita (výkon) na jeden cukrovar v roce 1989 byla v Česku 1 362 t·d⁻¹ řepy, v Evropě byla 4 789 t·d⁻¹. Ve srovnání 25 cukrovarnických států Evropy byla v Česku druhá nejnižší.

Již v průběhu roku 1990 bylo zastaveno zpracování cukru z Kuby, 6 závodů ukončilo provoz, centrálně řízená organizace průmyslu se rozpadla, ze státních podniků se vyčleňovaly samostatné podniky (na konci roku 1990 jich bylo už 16) a v polovině roku 1991 pak existovalo 23 státních podniků, z toho 12 samostatných cukrovarů, a 4 akciové společnosti. V roce 1992 zahájil stát privatizaci cukrovarnických firem, většinou kupónovou metodou. Nákupem akcií cukrovaru Dobrovice vstoupila do českého cukrovarnictví první zahraniční společnost SDA Originy (dnes Tereos), později i další – Nordzucker, Eastern Sugar a Agrana.

V roce 1993 byla ukončena státní podpora exportu cukru a také v důsledku vzniku samostatných států na začátku roku přestal odbyt českého cukru na Slovensku. 38 činných cukrovarů zde provozovalo 28 společností. Producenti cukru byli u nás vystaveni liberalizaci trhu, stát do něj nezasahoval. Většina podniků nebyla schopna čelit náročné situaci na trhu, počet cukrovarů se tak v 90. letech trvale snižoval (tab. I., obr. 2.). Činnost byla mj. ukončena ve všech suroovnách, poslední byla uzavřena (2001) ve Zvoleňvesi – dnes zde jsou vyráběny speciální cukerné produkty, ne však cukr z řepy. Na konci 90. let produkce cukru dramaticky klesala a země se stala dovozcem cukru. Česko následně začalo

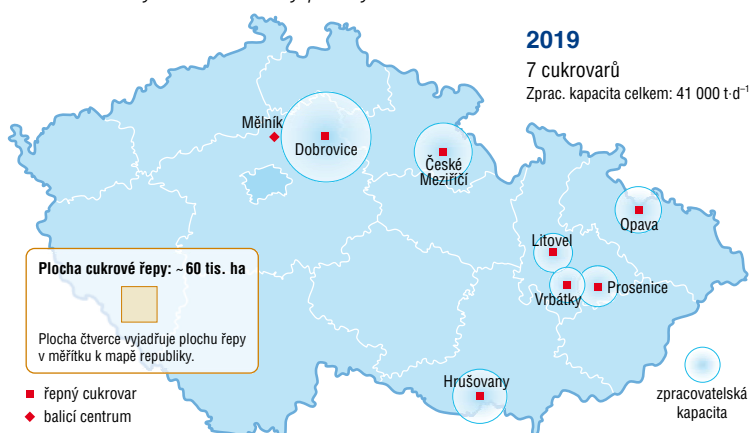
regulovat import cukru do země a v roce 2001 začaly platit produkční kvóty cukru (celkem 504 tis. t, z toho 146 tis. t na export), což vedlo ke stabilizaci prostředí.

Pokles počtu cukrovarů (spolu s růstem kapacity zbývajících), v 90. letech výrazný, začal již v 80. letech. Byl základem pro potřebnou a v důsledku pozitivní restrukturalizaci našeho cukrovarnického průmyslu.

Při vstupu do EU (2004) získalo 8 cukrovarnických společností v Česku s 11 cukrovarů celkovou produkční kvótu 454 862 t cukru. V kampani 2004/2005 bylo zpracováno 3,488 mil. t řepy z 68 970 ha a bylo vyrobeno 558 417 t cukru (průměrný výnos řepy byl 50,57 t·ha⁻¹ a cukernatost 18,53 %). Vzápětí ale EU pod tlakem WTO přistoupila k restrukturalizaci odvětví, v jehož rámci společnost Eastern Sugar odevzdala svou kvótu 102 473 t cukru a zbořila své tři cukrovarů. Tuzemští producenti však zároveň dokoupili kvótu 20 070 t. Od kampaně 2007/2008 pak zůstává beze změny v činnosti 7 cukrovarů 5 společností (obr. 3.). Všechny prošly od roku 1989 zcela či méně zásadní rekonstrukcí, zpracovatelská kapacita je v průměru 5,86 tis. t·d⁻¹. V Dobruvici se od roku 2006 vyrábí z řepy také líh. Výroba cukru rostla a v posledním období opět překonala i produkci roku 1989. Umožnil to i trvalý nárůst výnosů řepy (5letý průměr výnosu je 68,2 t·ha⁻¹ a cukernatosti 17,61 %).

Nadvýroba cukru v EU po konci kvót (2017) a následný pád cen způsobily, že náš cukerní sektor dnes prochází dalším těžkým obdobím. Věřme, že obstojí i tentokrát a uhájí svou pozici v EU.

Obr. 3. Český cukrovarnický průmysl v současnosti

V historii prý neexistují žádná „kdyby“. Můžeme jen spekulovat, jak by se cukerní sektor vyvíjel dál, kdyby k politickým změnám v roce 1989 nedošlo (a neproběhly by ani o něco později, což je dost pravděpodobné). V polovině 80. let vypracovaly VÚC a Potravinoprojekt studii dlouhodobého rozvoje cukrovarnického průmyslu (obr. 4.), ve které je optimálně s ohledem na řepářské oblasti navržena postupná koncentrace výrobních kapacit. Tato studie nebyla jediná, i dříve vznikaly podobné. Nelze si nevšimnout, že navrhovaný proces koncentrace průmyslu do malého počtu závodů s velkou zpracovatelskou kapacitou připomíná vývoj, kterým cukerní sektor, v jiných podmínkách, v uplynulých třiceti letech úspěšně prošel.

Blaboslav Marek

Tab. 1. Vývoj českého cukrovarnického průmyslu

Kampaň	Počet činných cukrovarů ČR (Čechy + Morava)	Výnos bílého cukru (t·ha ⁻¹)	Produkce řep. cukru (tis. t)
1989	52 (31 + 21)	3,84	518,7
1990	46 (29 + 17)	4,33	520,0
1991	45 (30 + 15)	4,54	540,0
1992	42 (28 + 14)	4,33	544,5
1993	38 (24 + 14)	5,18	575,6
1994	31 (19 + 12)	4,17	375,2
1995	29 (19 + 10)	5,22	476,7
1996	26 (17 + 9)	5,88	610,0
1997	20 (11 + 9)	5,53	531,7
1998	12 (6 + 6)	5,94	470,2
1999	11 (6 + 5)	6,87	395,2
2000	13 (7 + 6)	7,20	444,7
2001	14 (7 + 7)	6,41	499,0
2002	13 (6 + 7)	6,89	548,0
2003	13 (6 + 7)	6,94	509,0
2004	11 (4 + 7)	8,10	558,4
2005	11 (4 + 7)	8,84	558,9
2006	10 (3 + 7)	8,43	470,5
2007	7 (2 + 5)	8,02	353,9
2016/17	7 (2 + 5)	11,32	592,7
2017/18	7 (2 + 5)	10,98	636,0
2018/19	7 (2 + 5)	9,52*	572,8*

Obr. 4. Vize rozvoje cukrovarnického průmyslu ve studii z roku 1987

